

Кіріспе

Зерттеудің өзектілігі: Бүгінгі жаһандану жағдайында барлық елдердің жоғары оқу орындарындағы болашақ мамандарды даярлау мәселесі бойынша әлемдік технологиялар мен ғылыми ақпараттарды игеруге аса мән беріп отырғанымен, олардың тұлғалық қалыптасуында ұлттық құндылықтарды бойларына сіңіруге жеткілікті көңіл аударылмай келеді. Өйткені, жаһандану үдерісі бәсекелестіктің талаптарына сай даму мен қалыптасуды қажет еткенімен ұлттық болмысты жұтып алып, кез-келген азамзат қоғамына қауіп төндіреп анық.

Жоғары оқу орындарында біз мамандарды даярлау барысында олардың маман болып қалыптасуына аса үлкен мән береміз де, тұлғалық келбетін қалыптастыру мәселесінің олардың қызметінде қаншалықты маңыздылығын ескере бермейміз. Сондықтан, болашақ мамандарды, яғни, бүгінгі болашақ маман жастар тәрбиесін мамандықты игеру шеңберінде адами сапалары мен тұлғасын ұлттық құндылықтарымызбен байытта түсуге бағдарлауымыз керек. Оның мазмұны ата-бабаларымыздан жалғасқан ұлттық және этнопедагогикалық мұралар мен құндылықтарымызбен байланысты дамыса нұр үстіне нұр болмақ.

Мемлекет басшысымыз Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына жолдауын қарайтын болсақ «Біз үшін ең маңыздысы – әр азаматтың тәуелсіздік игілітерін сезе алуы. Оның алғашқы көрінісі – елдегі бейбітшілік өмір, қоғамның тұрақтылығы пен тыныштығы. Сонымен қатар, халықтың тұрмыс тіршілігінің жақсаруы және жастардың болашаққа сеніммен қарауы қажет. Негізгі міндет – жалпы адамзатқа ортақ қасиеттері құндылықтарды жастардың бойына сіңіре білу» деген сөздерден әр бір жастардың міндеті екенін аңғарамыз[1].

Жас ұрпақтың бойында өз еліне, жеріне, туған ортасына деген сүйіспеншіліктері мен ұлттық мәдениетімізді арқылы болашақ маманның жеке тұлға болып қалыптасуына көптеген ғұламаларымыз еңам тербеді. Мұны Ш.Уәлиханов пен Ы.Алтынсарин және А.Құнанбаев еңбектерінен көреміз. XX ғасырдың I-жартысындағы педагог-ағартушыларымыз М.Жұмабаев пен Ж.Аймауытов, Ш.Құдайбердиев және М.Дулатов, А.Байтұрсынұовтың рухани құндылықтарынан бастау алды деп айтсақ артық болмайды.

Міне, осы тұстан алып қарағанда білімгердің тұлғалық келбетін қалыптастыру бүгінде маңызды қажеттілік тудырып отыр. Ұлтымыздың дәстүрлері негізінде адами сапаларды жастар бойына сіңіру мәселесін этнопедагогикалық аспектіде зерттеген Отандық бірқатар ғалымдарымыз бар. Олардың қатарында:

Қазақ этнопедагогикасының әдістемелік негіздері мен тәрбиелік мазмұнын Қалиев С.Қ., Қалыбекова А.А., Ұзақбаева С.А., Қожахметова К.Ж., Кенжеахметұлы С., Төлеубекова Р.К., Кульсариева С.П., Шалғынбаева Х.Қ. және т.б. ғалымдар зерттеген[2, Б.195; 3, Б.214; 4, Б.302; 5, Б.102; 6, Б.215; 7, Б.61-65; 8, Б.411; 9, Б.22;].

- жастарға этнопедагогикалық материалдар негізінде адамгершілік сапаларды қалыптастыру мәселесін Ж.Сәдірмекова, А.Қисымова, Ү.Асанова, З.Жұмабаева және т.б.[10, Б.21; 11, Б.9; 12, Б.10; 13, 69-72;];

- Қазақстанда халықтық педагогика материалдарын оқу-тәрбие үрдісінде пайдалану мәселелерін қазақстандық ғалымдар Қ.Жарықбаев, Б.Айтмамбетова, А.Бейсенбаева, К.Қожахметова, Қ.Сарбасова, Р.Дүйсембінова, Ү.Әбдіғалпарова және т.б. зерделесе[14, Б.325; 15, Б.12; 16, 150; 17, Б.101; 18, Б.189; 19, Б.18; 20, Б14;];

- халықтық педагогика материалдарын отбасындағы тәрбиеде пайдалану мәселелерін ғалымдар С.Қалиев, С.Ұзақбаева, Р.Төлеубекова, С.Ғаббасов, Қ.Бөлеев, Қ.Атемова, Л.Ибраимова және т.б. зерттеген[21, Б.218; 22, Б.206; 23, Б.285; 24, Б.31; 25, Б.60; 26, Б.78; 27, Б.115;];

Көптеген қазақстандық ғалымдардың зерттеулерін жүйелеу мен зерделеу қоғамның бүгінгі даму ерекшеліктеріне сай студенттерді болашақ мамандығына тұлғалық келбетін ұлттық құндылық негізінде қалыптастырудың әдістемесі бойынша зерттеулердің жеткіліксіздігін көрсетті.

Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасында: «Білім берудің мақсаты – жылдам өзгеріп отыратын дүние жағдайларында алған терең білімнің, кәсіби дағдыларының негізінде еркін бағдарлай білуге, өзін-өзі іске асыруға, өзін-өзі дамытуға және өз бетінше дұрыс, адамгершілік тұрғысынан жауапты шешімдер қабылдауға қабілетті, дені сау жеке тұлғаны қалыптастыру» делінген[28]. Жоғарыда аталған қағидаларды ұстансақ, Қазақстанда ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарды, тарихи тәжірибелерді, сан ғасырлық мәдени ұлттық дәстүрлерді ескере отырып, қазіргі білім мазмұнын жаңғыртуда, жаңа талаптар қоя отырып, ұлттық рухта болашақ ұрпақты тәрбиелеу керек деп санаймыз.

Еркіндік пен демократия қанатын жайып, экономикасы дамып, келешегі даңғыл қазақ еліндегі білім жүйесі де күрделі реформаларды басынан кешіріп, ұлы көшке еруде. «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстанды» құру біздің алдымызға үлкен мақсаттар қойып отыр. Ол – жеке тұлғаның және қоғамның, «Парасатты экономиканың» қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін бәсекелестікке қабілетті білім беру жүйесін қалыптастыру[29].

«Қытайлықтар ұлы қытай қорғанымен, итальяндықтар сазды әуенімен таң қалдырса, қазақ халқы ұлттық құндылықтар мен бай тілін мақтан етеді»,- деген екен жазушы М.О. Әуезов. Ғаламдану кезеңінде ұлы жазушымыз атап айтқан ұлттық құндылықтармыз бен бай тілімізді келер ұрпаққа жеткізуде мектептің ролі мен ұстаздар қауымының алар орны ерекше және күн тәртібінен түспес өзекті мәселе болып қалуы керек. М. Жұмабаев кезінде: «Әрбір ел келешегіне негізді балаларын тәрбиелейтін, даярлайтын мектебімен салмақ. Бір елдің тағдыры – мектебінің құрылысына байланысқан нәрсе». Бұл ескірмейтін игі сөз, өзгермейтін бір шындық. Қазақтың тағдыры, келешекте ел болуы да

мектебінің қандай негізге құрылуына барып тіреледі. Мектебімізді таза, сау, берік һәм өз жанымызға қабысатын, үйлесетін негізге құра білсек, келешегіміз үшін тайынбай-ақ серттесуге болады. Сондай негізге құра алмасақ, келешегіміз күңгірт»,- деп келешек ұрпақты ұлттық құндылықтар жүйесінде тәрбиелеуге ой салады және де бұл педагогикалық аса маңызды мәселе екенін меңзейді[30, Б.52;].

Бүгінгі жаһандану үрдісінде әр ұлт, әр мемлекет өзіндік менталитетін, өзіндік бет-бейнесін сақтап қалуға тырысуда. Бізді де осы үрдістен алып шығар күш – ежелден қалыптасқан ұлттық құндылықтарымыз және білімді ұрпақ. Сол себептен жас ұрпақты тәрбиелеуде басты ұстанар бағытымыз – ұлттық құндылықтар болуы қажет. Біз интернет жүйесімен жаңа озық технологиямен, тіпті ғарышты игерумен ғаламды таң қалдыра алмаймыз. Санаулы жылдардан кейін еліміздегі барлық мектептердің материалдық- техникалық базасы әлемдік стандартқа сай болатынына шүбәміз жоқ. Сонда басқа елден немен ерекшеленеміз? Әрине, ұлттық мәдениетімізбен, әдет-ғұрыптарымызбен, тіліміз, ділімізбен, ғана ерекшеленеміз.

ҚР «Білім туралы» заңының 11-бабында «Ұлттық және адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіптік шыңдауға бағытталған сапалы білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау»,- деп білім беру жүйесінің міндетін анықтап берді[31]. Қазақ халқының кешкен тірлігі мен тұрмысы сонау көне ғасырдан бері жасасып келе жатқан бай ауыз әдебиетінде сақталған. Ұлттық құндылықтардың кең өрісті, келісті көрініс табуы – халықтың мақал-мәтелдерінде, шешендік сөздерінде, даналықтарында. Мектепте бастауыш сыныптан бастап оқушыларға мақал-мәтел, жұмбақ, жаңылтпаш, жыр жаттатып, ертегіні нақышына келтіріп баяндауды үйретіп, рухани құндылықты бойына сіңіреміз. Жастайынан осыларды естіп, ұлттық бұлақтан суындап нәр алған бала ешқашан да ұлттық келбетін жоймайды. Баланың бойына ұлттық құндылықтың нәрін сеуіп, азамат қылып өсіру ұстазға да байланысты. Тәрбиенің түп қазығы мұғалімнен бастау алады. Сондықтан да ұстаздың білімді де, білікті болуы керек. «Білім туралы» заңда «Педагогикалық қызметкер мәртебесі» бөлімінің енгізілуі бізді қуантады, әрі үлкен жауапкершілік жүктейді.

Республикамыздың әрбір азаматы ұлтына, сенімі мен нанымына, саяси көзқарасымен, ұстаған бағыт-бағдарына қарамастан, өзі өмір сүріп, ауасын жұтып, игілігін пайдаланып отырған мемлекетті «Туған елім, Отаным» деп тануы керек. Мемлекетке есімін беріп отырған ұлттың салт-дәстүрлеріне құрметпен қарау, оның тілі мен ділін сыйлау, рәміздерін ардақтап, жетістіктеріне шаттану – қоғамның әрбір мүшесінің міндеті. Олай болса, баланың сана-сезімін сол ұлттық мәдениеті мен салт дәстүрлерін меңгеру негізінде дамыту керек, ұлттық құндылықты жастайынан бала бойына сіңіре білсек, еліміздің ертеңі ашық, келешегі жарқын да нұрлы болмақ, несімен ерекшеленбек дегенде, ұлттық құндылығымен және білімді ұрпағымен дегеніміз жөн болар.

Бүгінгі таңда жас ұрпақты өз халқының тарихын, тегін, салт-дәстүрін, тілін білімін, адамзаттық мәдениетті, адами қасиетті мол терең

түсінетін шығармашыл тұлға етіп тәрбиелеу өмір талабы, қоғам қажеттілігі. Қазақстан Республикасы «Білім туралы» заңында жас ұрпаққа жан-жақты білім мен тәрбие берудің мемлекеттік саясатының негізі ұстанымдарын айқындап берді [31]. Олар: Қазақстан Республикасының барлық азаматының білім алуға тең құқылығы, әрбір азаматтың интеллектуалдық дамуы, психо-физиологиялық және жеке басының ерекшеліктері, халық үшін білімнің барлық деңгейіне кең жол ашылуы. Яғни, білім заңында әрбір азаматтың білім алуға құқықтығын негізге ала отырып, оқушы бойына ұлттық құндылық қасиеттерін қалыптастырып, құрметтеуге тәрбиелеуде дидактикалық шарттар, яғни оқыту, тәрбиелеу, дамыту, қалыптастыру үрдісін жан-жақты қамту қажеттілігі туындайды.

Оқушы бойына ұлттық құндылықтарды және жалпы азаматтық құндылық қасиеттерді қалыптастыру үшін ұлттық мәдениет, салт-дәстүр, халық тағылымдары және т.б. мәселелеріне тоқталып өткеніміз жөн. Қазақ мәдениеті – ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық мәдениет. Ол ұлттық тәлім-тәрбиенің негізінде дамып, қалыптасты. Жалпы адамзаттық құндылық қасиеттер ұлттық тәрбиемен ұлттық мәдениеттің дамуындағы қозғаушы күші болып табылады. Әрбір халықтың тарихы тіршілігі мен рухани тәжірибесі бар. Халықтың тұрмыс-тіршілігіндегі рухани тәжірибелері арқылы қалыптасқан тәрбиелік және дүниетанымдық көзқарастарын біз халық педагогикасы дейміз. Халық педагогикасы – халық мәдени мұрасы. Халық педагогикасы сол халықтың (ұлттың) этностық ерекшеліктеріне байланысты дамып, қалыптасқан.

Ал, ұлттық тәрбие мен жалпы адамзаттық құндылық қасиеттерінің мәселесі – адамзат тарихынан өн-бойына ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан ұлы мақсат. Бұл адамзаттың өркениеттің өзгеше биігіне көтерілген, үшінші мыңжылдыққа қадам басқан кезеңінде де жас мемлекетіміз үшін рухани асыл мұрат болмақ. Қазақстандық патриотизмге азаматтық парыз, тұлға бойындағы ұлттық құндылықтар мен ар тазалығы және жалпы адамзаттық қасиеттерді жатқызамыз.

Қорыға айтқанда, қазіргі кезеңде мектеп табалдырығынан бастап білім беруде ел тарихын терең қозғап, тәрбие сағаттарында қазақ зиялы қауымының еңбектерін, қоғам дамуына қосқан үлесін айтып түсіндіру арқылы оқушылардың адами құндылық қасиеттерін қалыптастыра аламыз. Нәтижесінде оқушының жалпы адамзаттық қасиеттері меймандостық, кісілік, сыйласымдылық, имандылық, кішіпейілдік, кеңпейілділік, салауаттылық, тіршілікке бейімділігі, өнерпаздық, шешендік, ақынжандылық, сypайлығы, мәдениеттілігі т.б. орнығып, ерекшеленеді. Адамгершілік құндылықтарды сіңіру арқылы жеке тұлға қалыптасады.